

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

УДК 373.2.016:613.1

ЛІСНЕВСЬКА НАТАЛІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО
СЕРЕДОВИЩА В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, професор
Богініч Ольга Любомирівна,
департамент вищої освіти,
Міністерство освіти і науки України,
головний спеціаліст відділу
інформаційно-аналітичної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук
Андрющенко Тетяна Костянтинівна,
Комунальний навчальний заклад
“Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради”,
завідувач кафедри дошкільної освіти та
професійного розвитку педагогів;

кандидат педагогічних наук, доцент
Лохвицька Любов Василівна,
Державний вищий навчальний заклад
“Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені
Григорія Сковороди”, доцент кафедри
психології і педагогіки дошкільної
освіти.

Захист відбудеться “29” листопада 2016 р. о 16.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині та на офіційному сайті Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано “28” жовтня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Комарівська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На початку XXI століття у зв'язку з погіршенням екологічної ситуації, зниженням рівня добробуту суспільства, стрімкою технологізацією життя й пов'язаним із цим зменшенням рухової активності людини проблема здоров'я постає як одна з найбільш гострих. На жаль, у суспільстві виникла і набуває стійкості ситуація, коли педагогіка й медицина заявляють про різке погіршення стану здоров'я вже стосовно дітей дошкільного віку.

Увага держави до розв'язання проблеми збереження та зміцнення здоров'я дітей-дошкільників підтверджується низкою законодавчих актів і нормативних документів: Законами України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту” (2001), “Про охорону дитинства” (2001), Цільовою комплексною програмою “Фізичне виховання – здоров'я нації” (1998), Державною національною програмою “Освіта” (1994), Національною програмою “Діти України” (1996), Базовим компонентом дошкільної освіти (2012) тощо.

Важливим для дослідження проблем оздоровлення і здоров'язбереження людини є розуміння здоров'я як системи її внутрішніх резервів (М. Амосов).

Принциповим для вивчення окреслених проблем у педагогічному векторі є також визначення здоров'я як процесу збереження й розвитку функцій (біологічних, фізіологічних і психічних) оптимальної працездатності та соціальної активності суб'єкта, запропоноване медичною наукою (В. Казначеев).

Проблема формування здоров'я та ціннісного ставлення до нього постає важливою й у вихованні й навчанні школярів (І. Абросімова, Ю. Смирнова), студентів (О. Єжова, А. Кошель). Нині розробляються навчальні програми для школярів з основ формування здорового способу життя, створюється програмно-методичне забезпечення курсів “Валеологія” та “Уроки здоров'я” (М. Безруких, Л. Татарникова).

Психолого-педагогічне осмислення проблем оздоровлення й здоров'язбереження стосовно дітей дошкільного віку різноаспектно представлено в науковій літературі. У дослідженнях багатьох учених (Е. Вільчковський, О. Дубогай та інші) збереження та зміцнення здоров'я дошкільників здебільшого пов'язується з ефективністю системи фізичного виховання. Важливість валеологічної освіти для збереження здоров'я дітей розкрито в працях Т. Андрющенко, Л. Калуської, С. Юрочкиної та інших. Педагогічні механізми застосування оздоровчих технологій проаналізовано М. Дідуром, М. Єфименком, В. Мануйловою, А. Мухамедом, А. Потапчук, М. Сократовим та іншими науковцями. Об'єднувальною для більшості наукових розвідок є увага дослідників до фізичного здоров'я як фундаменту здорової особистості, взаємозв'язку психічного, духовного та соціального здоров'я тощо.

Дошкільний вік обгрунтовано вважається періодом становлення особистості дитини, коли в неї інтенсивно розвиваються здібності, виховуються моральні якості, відбувається розумовий і фізичний розвиток, закладається фундамент здоров'я. Однак дошкільники, які відвідують ДНЗ, є найбільш вразливими до різних захворювань. Аналіз статистичних даних МОЗ України за останні п'ять років свідчить, що в середньому за навчальний рік 86,7 днів кожна дитина не відвідує дошкільний навчальний заклад (ДНЗ) у зв'язку із захворюванням; це стосується як міста (92,7 днів), так і села (66,6 днів). Негативним є й факт, що лише 2–5 % дітей визнано здоровими, 53–58 % випускників ДНЗ мають функціональні відхилення, а 45–37 % – хронічні захворювання (офіційні дані МОЗ України). Тому виникає нагальна потреба створення особливого середовища – здоров'язберігаючого (здоров'язбережувального), що має сприяти збереженню та зміцненню їх фізичного, психічного, духовного й соціального здоров'я, здобуттю знань, практичних умінь і навичок збереження здоров'я та їх активній реалізації у власній життєдіяльності, ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших.

Створення здоров'язберігаючого середовища в освітніх закладах різного рівня постало в центрі уваги досліджень А. Заріпової, Є. Романенкова, Н. Рилової, А. Сидоренко, Н. Тверської, Т. Щипкової.

Специфіка такого середовища безпосередньо стосовно дітей дошкільного віку вивчалася В. Балусовою, О. Богініч, О. Кірпіченковим, К. Крутій, Н. Левінець, Л. Лохвицькою, Т. Овчинніковою та іншими. Вчені вказують на важливість перебування дитини в середовищі, що сприяє формуванню в неї всіх видів здоров'я.

Однак педагогічні механізми створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ, що здатні ефективно й комплексно забезпечувати вирішення зазначеної проблеми, поки не ставали об'єктом цілісного вивчення.

Поряд із цим, як свідчить педагогічна практика та експрес-опитування батьків, серед дітей дошкільного віку саме вихованці ДНЗ є найбільш вразливими до захворювань.

Отже, наявними є *суперечності* між:

- соціальним запитом на здорову особистість як повноцінного життєтворчого суб'єкта й тенденцією до погіршення стану здоров'я людей, що обмежує прояв їх внутрішнього потенціалу;

- значущістю проблеми збереження здоров'я від народження людини і недостатньою розробленістю теоретичних і практичних питань цілісного забезпечення цього процесу стосовно дітей дошкільного віку;

- зростаючою потребою в цілеспрямованому створенні умов для збереження й охорони здоров'я дитини дошкільного віку й недосконалістю методичного забезпечення навчально-виховного процесу в ДНЗ, що

спричиняє низький рівень компетентності педагогів у моделюванні здоров'язберігаючого середовища ДНЗ.

Актуальність, соціальна й педагогічна значущість проблеми та недостатність її розробленості на теоретичному і практичному рівнях зумовили вибір теми дисертації: **“Педагогічні умови створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної теми Інституту розвитку дитини НПУ імені М. П. Драгоманова “Теорія і технології навчання і виховання в системі освіти”. Тему затверджено вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 05.03.2009) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.05.2009).

Мета дослідження – на основі аналізу наукових джерел з проблеми збереження здоров'я дітей старшого дошкільного віку обґрунтувати та перевірити ефективність педагогічних умов створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі.

Реалізація поставленої мети обумовила такі **завдання дослідження**:

1. Шляхом теоретичного осмислення феноменів “здоров'я” та “середовище” уточнити сутність здоров'язберігаючого середовища ДНЗ.
2. Розкрити структурні компоненти здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ.
3. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні створеного здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ.
4. На основі виокремлення принципів створення здоров'язберігаючого середовища обґрунтувати комплекс педагогічних умов його створення в ДНЗ та перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження – навчально-виховний процес у ДНЗ з позиції здоров'язбереження.

Предмет дослідження – комплекс педагогічних умов створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ, які впливають на характеристики здоров'я вихованців.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: особистісно орієнтований (І. Бех, Є. Бондаревська, І. Якиманська), компетентнісний (О. Овчарук, Л. Родигіна, О. Савченко, А. Хуторський), середовищний (Т. Алексєєнко, Ю. Мануйлов, В. Панов, В. Ясвін) підходи до виховання особистості; теоретичні положення щодо гуманізації навчання й виховання (Т. Поніманська, Н. Щуркова); філософські та психолого-педагогічні ідеї про природу цінностей і ціннісних орієнтацій особистості (Т. Андрющенко, І. Брехман, Б. Гершунський, А. Здравомислов, М. Каган, М. Нікандров, В. Сластьонін, С. Юрочкіна, В. Ядов); дослідження оптимізації фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку (А. Антропова,

О. Богиніч, Е. Вільчковський, М. Єфименко, Л. Сварковська); нормативно-правові документи, що становлять підґрунтя для визначення змісту й організації виховного процесу в ДНЗ (Закони України: “Про дошкільну освіту”, “Про охорону дитинства”, Базовий компонент дошкільної освіти).

У процесі дослідження використано такі **методи**:

- *теоретичні* – вивчення, аналіз та узагальнення наукових джерел з метою уточнення понятійного апарату; визначення критеріїв та показників здоров’язберігаючого середовища в ДНЗ, аналіз нормативних документів з фізичного виховання дітей дошкільного віку, навчально-методичної літератури та документів з планування навчально-виховної роботи в ДНЗ для обґрунтування відповідних педагогічних умов;

- *емпіричні* – вивчення та узагальнення досвіду роботи педагогічних колективів ДНЗ для з’ясування особливостей організації виховного процесу у напрямі здоров’язбереження та якості оздоровчої роботи з дітьми; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), педагогічне спостереження, бесіда, анкетування, інтерв’ю-опитування вихователів та батьків, фізіологічні та антропометричні методи з метою перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов створення здоров’язберігаючого середовища в ДНЗ;

- *статистичні* – статистична обробка даних для інтерпретації результатів дослідження. Запроваджено кількісний аналіз даних з подальшою їх якісною інтерпретацією і змістовим узагальненням. Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою персонального комп’ютера на базі пакету статистичних програм SPSS.10.0.

Особистий внесок здобувача. У монографії “Система підготовки майбутніх вихователів до фізичного виховання дітей дошкільного віку” (за ред. О. І. Курка) автору належить параграф “Аналіз вітчизняних і зарубіжних технологій фізичного виховання дітей дошкільного віку”. У монографії “Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу” (за ред. О. І. Курка) дисертанткою написано параграф “Підготовка майбутніх вихователів до створення здоров’язбережувального середовища в ДНЗ”. У статті “Рухова активність дітей дошкільного віку як необхідна складова здоров’язберігаючого середовища в ДНЗ” (у співавторстві з О. І. Курком) дисертанткою розкрито значення рухової активності для дітей дошкільного віку, ефективні форми її підвищення.

Наукова новизна дослідження:

- *вперше* обґрунтовано та перевірено комплекс педагогічних умов створення здоров’язберігаючого середовища в ДНЗ (сформованість компетентності вихователів у створенні здоров’язберігаючого середовища в ДНЗ; оздоровче спрямування навчально-виховного процесу; орієнтація педагогічного процесу на формування в дітей ціннісного ставлення до власного здоров’я та здоров’я інших і мотивації на його збереження,

практичних навичок збереження здоров'я; системне та дієве використання комплексу оздоровчих заходів, їх доцільне взаємопоєднання; створення предметно-природного оточення в ДНЗ); визначено критерії та відповідні показники (когнітивний: наявність у дітей знань, практичних умінь і навичок у сфері збереження й зміцнення здоров'я; усвідомлення важливості доброзичливих взаємин; активність дітей в оволодінні новими знаннями стосовно означеної сфери; мотиваційно-діяльнісний: наявність позитивного емоційного мікроклімату в групі; активність дітей у фізкультурно-оздоровчих заходах і створенні предметно-природного оточення; вмотивованість дітей до практичної реалізації здобутих знань, умінь і навичок оздоровлення у власній життєдіяльності; результативний: позитивна динаміка фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я; задовільний рівень фізичного розвитку), схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) створеного здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ;

- *уточнено* сутність здоров'язберігаючого середовища дошкільного навчального закладу як інтегративного утворення, що передбачає оптимальну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, націлену на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності через ефективне застосування сукупності відповідних методів і засобів оздоровчого впливу для збереження та зміцнення всіх видів здоров'я дітей, формування в них потреби у здоровому способі життя; змістове наповнення компонентів здоров'язберігаючого середовища (комунікативно-знанневий, аксіологічно-мотиваційний, оздоровчо-діяльнісний, гносеологічно-розвивальний); принципи створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ (гуманізації, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, акмеологічності, ціннісно-сислової й оздоровчої спрямованості, національної спрямованості виховання й культуровідповідності);

- *набули подальшого розвитку* форми й методи роботи ДНЗ у напрямі здоров'язбереження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні методики роботи з вихователями зі створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ; розробленні сукупності форм і методів роботи з дітьми в ДНЗ з метою збереження та зміцнення їх здоров'я.

Результати дослідження можуть бути використані в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів у системі дошкільної освіти під час викладання дисципліни “Організація здоров'язберезувального середовища в ДНЗ”; у здійсненні дошкільними і позашкільними навчальними закладами просвітницької роботи з батьками дітей дошкільного віку зі збереження їх здоров'я; у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес ДНЗ: № 39 “Веселка” м. Бердянська Запорізької області (довідка № 28 від 16.04.13 р.), № 1 “Лісова пісня” м. Ірпінь Київської обл. (довідка № 74 від 04.11.11 р.), “Сонечко” с. Верба Коропського району Чернігівської обл. (довідка № 32 від 29.10.2011 р.), “Чебурашка” (довідка № 45 від

17.11.2011 р.), “Журавка” (довідка № 5 від 5.09.2011 р.), “Фіалка” (довідка № 150 від 28.11.2011 р.), “Ромашка” (довідка № 242 від 11.10.2011 р.) м. Глухова Сумської області, у навчальний процес фахової підготовки студентів факультету дошкільної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка за освітньо-кваліфікаційним рівнем “спеціаліст” (довідка № 1738 від 19.05.2015 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження презентувалися на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – “Інноваційні освітньо-виховні стратегії в сучасному світі: змістовний і технологічний аспект” (Суми, 2011); “Перспективні інновації в науці, освіті, виробництві та транспорті” (Одеса, 2013); “Сучасні напрямлення теоретичних і прикладних досліджень” (Одеса, 2014); *всукраїнських* – “Дошкільна освіта в Україні: історичний досвід та євроінтеграційні процеси” (Глухів, 2010), “Теорія та практика оновлення сучасної дошкільної освіти” (Бердянськ, 2010), “Вища педагогічна освіта України: історичний досвід та євроінтеграційні процеси” (Глухів, 2012), “Дошкільна освіта: традиції та інновації сучасної теорії та практики” (Лисичанськ, 2012); *регіональних*: “Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку в різних видах діяльності” (Глухів, 2012); “Актуальні проблеми трудового виховання в сучасних дошкільних навчальних закладах” (Глухів, 2013); “Формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі педагогічних практик” (Глухів, 2014); “Духовно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами музейної педагогіки” (Глухів, 2015), на науково-практичних конференціях викладачів (Глухів, 2009–2015).

Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Інституту розвитку дитини Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кафедр дошкільної педагогіки і психології та теорії і методики дошкільної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (2009–2015).

Публікації. Зміст і результати дослідження висвітлено в 14 публікаціях, з яких 13 одноосібних; із них: 7 статей у вітчизняних фахових наукових виданнях (1 у співавторстві), 2 – у зарубіжних виданнях, 2 параграфи в колективних монографіях, 3 статті – у збірниках наукових праць.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (323 найменувань на 35 сторінках, з них 11 джерел іноземними мовами) та 84 додатків на 102 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 354 сторінки, з них 217 сторінок основного тексту. Робота містить 59 таблиць на 33 сторінках (8 з них на повну сторінку), 16 рисунків на 9 сторінках (2 з них на повну сторінку).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічну основу та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість результатів, подано відомості про їх апробацію і впровадження, публікації, структуру та обсяг роботи.

У *першому розділі* – **“Теоретичні засади створення здоров’язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі”** – шляхом теоретичного аналізу уточнено сутність здоров’язберігаючого середовища ДНЗ, з’ясовано його структурні компоненти, визначено роль у зміцненні здоров’я дітей дошкільного віку та специфіку створення в ДНЗ.

Аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми засвідчив відсутність однозначного визначення терміна “здоров’я”, оскільки це поняття є міждисциплінарним і в кожній галузі знання інтерпретується з відповідної позиції вивчення. Узагальнюючим уважасмо визначення сутності здоров’я Всесвітньою організацією охорони здоров’я як стану повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів (преамбула Статуту ВООЗ).

У педагогічному ракурсі поняття “здоров’я” представлено в єдності і взаємозумовленості чотирьох складників (видів), які визначають зміст і організацію навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного освітнього рівня: фізичне, психічне, духовне та соціальне здоров’я (праці І. Беха, О. Дубогай, О. Кононко, О. Тимченко та інші).

Установлено також, що в педагогічній науці існує полісемія й щодо поняття “середовище”, яке в контексті теми дисертації розглядається багатогранно, а саме як основа для розвитку та саморозвитку дитини (Є. Бондаревська, Т. Бабенко, П. Каптерев); для формування культури здоров’я (М. Смирнов); для підвищення адаптаційних можливостей дитини (І. Варшавський); для покращення функціонального стану організму (С. Громбах); для забезпечення повноцінного здоров’язберігаючого розвитку особистості (Л. Дихан); як сукупність умов і впливів (Д. Маркович); сукупність предметних структур і взаємодій, у результаті яких реалізується діяльність і рольова поведінка дітей (А. Ошкина).

На підставі узагальнення поглядів учених доходимо висновку, що оптимально організоване середовище в напрямі здоров’язбереження забезпечує сприятливі умови для розвитку дитини, її виховання, реалізації власних можливостей та є основою для її саморозвитку, покращення функціонального стану організму, формування культури здоров’я, підвищення адаптаційних можливостей.

Отже, для збереження та зміцнення всіх видів здоров’я дітей дошкільного віку необхідно цілеспрямовано створювати в ДНЗ спеціальне середовище здоров’язберігуючого змісту, тобто здоров’язберігаюче.

Виходячи з того, що в суспільстві простежується негативна тенденція погіршення здоров'я дітей, поряд із тим, що дошкільники більше часу проводять саме в ДНЗ, ніж удома, створення здоров'язберігаючого середовища також націлюється на надання дошкільникам необхідних знань, практичних умінь і навичок зміцнення здоров'я, навчання їх спілкування й формування у процесі спілкування ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших і мотивації на його збереження.

Таким чином, здоров'язберігаюче середовище ДНЗ уточнюється як інтегративне утворення, що передбачає оптимальну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, націлену на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності через ефективне застосування сукупності відповідних методів і засобів оздоровчого впливу для збереження та зміцнення всіх видів здоров'я дітей, формування в них потреби у здоровому способі життя. Основними суб'єктами цього процесу розглядаються діти та вихователі.

Структурними компонентами здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ виокремлено комунікативно-знаннєвий, аксіологічно-мотиваційний, оздоровчо-діяльнісний, гносеологічно-розвивальний. При цьому зміст здоров'язберігаючого середовища зумовлюється діяльністю суб'єктів і наповненням предметно-природного оточення, що позначається на змісті кожного з компонентів структури.

У другому розділі – **“Організація дослідження здоров'язберігаючого середовища у практиці дошкільного навчального закладу”** – визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні створеного здоров'язберігаючого середовища; розкрито зв'язок між компетентністю вихователів у створенні здоров'язберігаючого середовища ДНЗ та змінами у стані здоров'я вихованців як його суб'єктів.

Сформульовано припущення: функціонування здоров'язберігаючого середовища зумовлює позитивні зміни у стані здоров'я дітей дошкільного віку, їх фізичному розвитку, що виявляється в набутті ними й прагненні практично реалізувати у власній життєдіяльності знання, вміння і навички оздоровчого спрямування, характеризує взаємостосунки між дітьми та з вихователем, утілюється в доцільному предметно-природному оточенні. І навпаки: зазначені зміни стосовно дітей можуть свідчити про успішність функціонування самого середовища. Також передбачалось, що створення середовища та його вплив на дітей безпосередньо залежать від компетентності вихователів.

Відповідно до компонентної структури здоров'язберігаючого середовища *критеріями* його сформованості визначено: когнітивний; мотиваційно-діяльнісний, результативний, які відображають характеристики здоров'я дітей як суб'єктів середовища та їх націленість на його збереження.

Показники когнітивного критерію: наявність у дітей знань, практичних умінь і навичок у сфері збереження й зміцнення здоров'я;

усвідомлення важливості доброзичливих взаємин; активність дітей в оволодінні новими знаннями стосовно означеної сфери.

Показники мотиваційно-діяльнісного критерію: наявність позитивного емоційного мікроклімату в групі; активність дітей у фізкультурно-оздоровчих заходах і створенні предметно-природного оточення; вмотивованість дітей до практичної реалізації здобутих знань, умінь і навичок оздоровлення у власній життєдіяльності.

Показники результативного критерію: позитивна динаміка фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я; задовільний рівень фізичного розвитку; схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) створеного здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ.

Високий рівень створеного середовища визначається наявністю у дітей старшого дошкільного віку знань про чинники здоров'я, шляхи його збереження, усвідомленням важливості для здоров'я доброзичливих взаємовідносин, розумінням позитивного впливу оздоровчих процедур на стан власного здоров'я та оточуючих, активністю та постійністю в оволодінні знаннями щодо оздоровлення; наявністю позитивного емоційного мікроклімату (стійкий інтерес до збереження власного здоров'я, уникання конфліктів з іншими дітьми, постійність перебування у позитивному настрої, позитивне ставлення до вихователів і дітей), систематичною та активною участю дітей в усіх фізкультурно-оздоровчих заходах і створенні предметно-природного оточення, виявленням старанності щодо якісного виконання вправ і рухових дій, наявністю ціннісно-мотиваційних установок, компетентним використанням знань, практичних умінь і навичок у сфері оздоровлення в повсякденному житті; відсутністю захворювань протягом року або поодинокими їх випадками, наявністю морально-вольових і духовно-соціальних установок, відповідністю фізичного розвитку дітей встановленим нормам.

Середній рівень середовища характеризується наявністю в дітей неповних знань про чинники здоров'я та шляхи його збереження, значення для здоров'я доброзичливих взаємостосунків, оздоровчих процедур, періодичністю активного оволодіння новими оздоровчими знаннями; нестійким позитивним емоційним мікрокліматом (нестійкий інтерес до збереження власного здоров'я, періодичне прагнення до безконфліктних взаємин, часта зміна настрою, несистемне прагнення зберігати та зміцнювати власне здоров'я, час від часу позитивне ставлення до вихователів і дітей), неактивною участю дітей у фізкультурно-оздоровчих заходах і створенні предметно-природного оточення, частковим виявленням байдужості до активної рухової діяльності, несистематичним виявом власної рухової активності, відволіканням, неякісним виконанням фізичних вправ і рухових дій, нерегулярністю ціннісно-мотиваційних установок, частковою компетентністю в застосуванні здобутих знань, умінь і навичок щодо оздоровлення в повсякденному житті; захворюванням дітей протягом року до

3-х разів, нерегулярністю морально-вольових і духовно-соціальних установок, незначними відхиленнями у фізичному розвитку.

Низький рівень середовища зумовлюється відсутністю знань у дітей про чинники здоров'я та шляхи його збереження, важливістю доброзичливих взаємовідносин, оздоровчих процедур, браком інтересу до розширення власних уявлень про чинники здоров'я та механізми його збереження; відсутністю позитивного емоційного мікроклімату (небажання мати безконфліктні стосунки з однолітками чи дорослими, часте перебування дитини в поганому настрої, байдуже ставлення до власного здоров'я, негативне ставлення до вихователів і дітей), стійкістю відмови дітей від участі в деяких фізкультурно-оздоровчих заходах і створенні предметно-природного оточення, пасивністю та небажанням якісного виконання рухів, несформованістю ціннісно-мотиваційних установок, невмінням і небажанням застосовувати здобуті знання, практичні уміння та навички оздоровлення у власній життєдіяльності; частими захворюваннями протягом року (4 і більше разів), відсутністю морально-вольових і духовно-соціальних установок, наявністю значних відхилень у фізичному розвитку.

Дослідження проводилося на базі старших груп ДНЗ № 39 “Веселка” м. Бердянська Запорізької області, ДНЗ № 1 “Лісова пісня” м. Ірпінь Київської області, ДНЗ “Сонечко” с. Верба Коропського району Чернігівської області, ДНЗ “Чебурашка”, ДНЗ “Журавка”, ДНЗ “Фіалка”, ДНЗ “Ромашка” м. Глухова Сумської області. Передбачалася відносно велика статистична сукупність: педагогічним експериментом було охоплено 402 старших дошкільники; 84 вихователі (інструктори) та 402 батьки. Контрольну групу (КГ) становили 202 дитини, 202 батьків, 42 вихователі (з них 16, які працювали з дітьми КГ); експериментальну (ЕГ) – 200 дітей, 200 батьків, 42 вихователі (з них 16, які працювали з дітьми ЕГ).

Оскільки основними суб'єктами здоров'язберігаючого середовища ДНЗ є діти та вихователі, дослідження здійснювалося стосовно дітей і стосовно вихователів.

Стосовно дітей було використано комплекс методів: інтерв'ю-опитування та бесіда; методика “Сюжетні малюнки”; спостереження за дітьми в різних видах діяльності; анкетування батьків; аналіз журналів обліку роботи практичного психолога з дітьми, спостереження за активністю дітей у різних фізкультурно-оздоровчих заходах і створенні предметно-природного оточення ДНЗ, його естетичному оформленні; аналіз медичної документації; педагогічні тестування; методи пульсометрії та спірометрії.

Замірюваннями на констатувальному етапі встановлено приблизно однакові результати, що засвідчують відповідний рівень створеного здоров'язберігаючого середовища в ЕГ і КГ, зокрема переважання середнього рівня (56,5 % дітей в ЕГ, 55,5 % дітей у КГ). Відповідно, високий рівень в ЕГ мають 19,3 % дітей, у КГ – 20,2 % дітей; низький рівень – 24,2 % дітей в ЕГ, 24,3 % дітей у КГ.

Проведення замірювань середовища стосовно вихователів орієнтувалося на виявлення професійних знань, умінь і навичок, особливостей організації навчально-виховного процесу в закладі, запровадження вихователями системи оздоровчої роботи, їх ставлення до дітей, стану забезпечення комфортності життєдіяльності дітей і спрямованості власної діяльності.

Використано методи: бесіда та анкетування; аналіз педагогічної документації; спостереження за діяльністю вихователів під час організації ними процесів життєдіяльності дітей; аналіз предметно-природного оточення, його естетичного оформлення.

Аналіз діяльності педагогічного колективу (завідувачів, методистів, вихователів) щодо створення здоров'язберігаючого середовища показав, що робота з означеної проблеми хоча й проводилась, однак не була системною.

Компетентність вихователів у створенні здоров'язберігаючого середовища визначалася за 3-бальною шкалою за параметрами: 1 бал – планування оздоровчої роботи має формальний характер; не можуть дати визначення поняттям, не володіють оздоровчими технологіями; не обізнані з доробком у галузі фізичного виховання та оздоровлення дошкільників; не надають знання дітям щодо важливості фізкультурно-оздоровчих заходів, часто підвищують голос на дітей; одноманітність предметно-природного оточення, відсутність куточків спорту, куточків природи, естетичне оформлення тільки території ДНЗ (низький рівень); 2 бали – планування оздоровчої роботи є важливою, проте не набуває пріоритетності; частково дають визначення поняттям, обізнані з доробком у галузі фізичного виховання та оздоровлення дошкільників; мають уявлення про оздоровчі технології, частково застосовують їх у своїй практиці; інколи надають знання дітям щодо важливості фізкультурно-оздоровчих заходів; спостерігаються поодинокі випадки підвищення голосу на дітей; часткова наявність предметно-природного оточення: відсутність куточків спорту, розвивальних куточків (обмежений доступ до них), куточків природи, часткове естетичне оформлення приміщень і території ДНЗ (середній рівень); 3 бали – систематично та ретельно планується оздоровча робота з дітьми, яка набуває пріоритетності; можуть дати визначення запропонованим поняттям, обізнані з доробками в галузі фізичного виховання та оздоровлення дошкільників, розкривають їх зміст; знають різноманітні оздоровчі технології, широко застосовують їх у практичній діяльності; постійно надають дітям знання щодо важливості для здоров'я фізкультурно-оздоровчих заходів, не спостерігаються випадки підвищення голосу на дітей; наявність предметно-природного оточення: створення куточків спорту, розвивальних куточків, куточків природи, креативність в естетичному оформленні приміщень і території ДНЗ (високий рівень).

Одержані результати засвідчили домінування низького та середнього рівнів сформованості компетентності вихователів ЕГ і КГ у створенні

здоров'язберігаючого середовища: високий рівень – 12,7 % вихователів ЕГ, 13,2 % вихователів КГ; середній рівень – 36,1 % вихователів ЕГ, 34,2 % – КГ; низький рівень – 51,2 % в ЕГ та 52,6 % у КГ. Варто відмітити, що отримані результати як в ЕГ, так і в КГ приблизно однакові.

Зіставленням отриманих результатів констатувального експерименту встановлено відповідність між рівнем створеного здоров'язберігаючого середовища, що позначається на результатах стосовно вихованців ДНЗ, і компетентністю вихователів у його створенні.

У третьому розділі – “Експериментальна перевірка педагогічних умов створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі” – виокремлено принципи створення здоров'язберігаючого середовища як вихідні позиції експериментальної роботи; обґрунтовано відповідні педагогічні умови та перевірено їх ефективність.

Обґрунтуванню педагогічних умов передувало виокремлення стрижневих принципів створення здоров'язберігаючого середовища: принципи гуманізації, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, акмеологічності, ціннісно-сміслової й оздоровчої спрямованості, національної спрямованості виховання й культуровідповідності.

На основі теоретичного аналізу наукових джерел і даних констатувального етапу експерименту та з урахуванням особистісно орієнтованого, компетентнісного й середовищного підходів визначено комплекс педагогічних умов створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ: сформованість компетентності вихователів у створенні здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ; оздоровче спрямування навчально-виховного процесу; орієнтація педагогічного процесу на формування в дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших і мотивації на його збереження, практичних навичок збереження здоров'я; системне та дієве використання комплексу оздоровчих заходів, їх доцільне взаємопослання; створення предметно-природного оточення в ДНЗ. Крім того, враховувалися індивідуальні особливості дітей.

Зважаючи на взаємозумовленість змісту здоров'язберігаючого середовища і компетентності вихователів, що позначається на динаміці здоров'я дітей, реалізація педагогічних умов охоплювала змістові зміни всіх його компонентів – комунікативно-знаннєвого, аксіологічно-мотиваційного, оздоровчо-діяльнісного, гносеологічно-розвивального, а саме:

- сформованість у дітей знань, практичних умінь і навичок зміцнення здоров'я, ціннісного ставлення та мотивації до його збереження, встановлення позитивних взаємовідносин у цьому процесі впливає на комунікативно-знаннєвий і аксіологічно-мотиваційний компоненти;

- забезпечення активної участі дітей в усіх фізкультурно-оздоровчих заходах і реалізація ними здобутих практичних умінь і навичок у власній життєдіяльності забезпечує оздоровчо-діяльнісний компонент;

- наявність відповідного предметно-природного оточення в ДНЗ, його естетичне оформлення зумовлює гносеологічно-розвивальний компонент.

Підвищення компетентності вихователів забезпечує загалом оздоровче спрямування навчально-виховного процесу ДНЗ, що становить базис педагогічної здоров'язберігаючої діяльності.

Педагогічні умови створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ реалізувалися відповідно до державних програм навчання, виховання та розвитку дитини за розробленою моделлю, яка представлена чотирма блоками: цільовим (мета, принципи), змістово-організаційним (компоненти, педагогічні умови), операційним (етапи та напрями роботи), результативним (підвищення компетентності вихователів, позитивні зміни у стані здоров'я дітей) (рис.).

Під час упровадження обґрунтованих педагогічних умов прийнято за аксіому твердження, що в галузі оздоровлення дітей дошкільного віку вагому роль відіграє фізичне виховання, у процесі якого діти оволодівають руховим досвідом, навичками оздоровчої діяльності, що в кінцевому результаті забезпечує відповідний рівень їх фізичного розвитку та стану здоров'я.

Тому пріоритетним визначено вдосконалення фізичного виховання як дієвого процесу фізичного розвитку та формування здоров'я дітей дошкільного віку, але в поєднанні з валеологічним вихованням і різними видами діяльності вихованців ДНЗ.

Педагогічні умови впроваджувалися протягом інформаційно-підготовчого й практично-діяльнісного етапів, на яких визначалися базова (сформованість компетентності вихователів у створенні здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ) та провідна (оздоровче спрямування навчально-виховного процесу) педагогічні умови.

На інформаційно-підготовчому етапі реалізувалися три перші педагогічні умови; отже, базовою умовою визначено першу, а провідною – другу.

Для впровадження першої педагогічної умови (сформованість компетентності вихователів у створенні здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ) було організовано теоретичну та практичну підготовку вихователів із застосуванням таких методів, як диспути, дискусії, доповіді, бесіди, методичні рекомендації, консультації, “мозковий штурм”, інтернет-завдання. Дієвими формами роботи визначено: методичні (методичні об'єднання, педагогічні наради, лекції-консультації, педагогічні читання, засідання педагогічного факультативу, засідання творчих груп, семінари, “круглі” столи, ділова гра, брифінг, брейн-ринг, дискусійні клуби, відеосемінари); практичні (показ оздоровчих технологій, майстер-класи, семінари-практикуми, тренінгові заняття); участь у міських (сільських) заходах (туристичних зльотах, оздоровчих заїгах, фізкультурних святах, Дня фізкультурника).

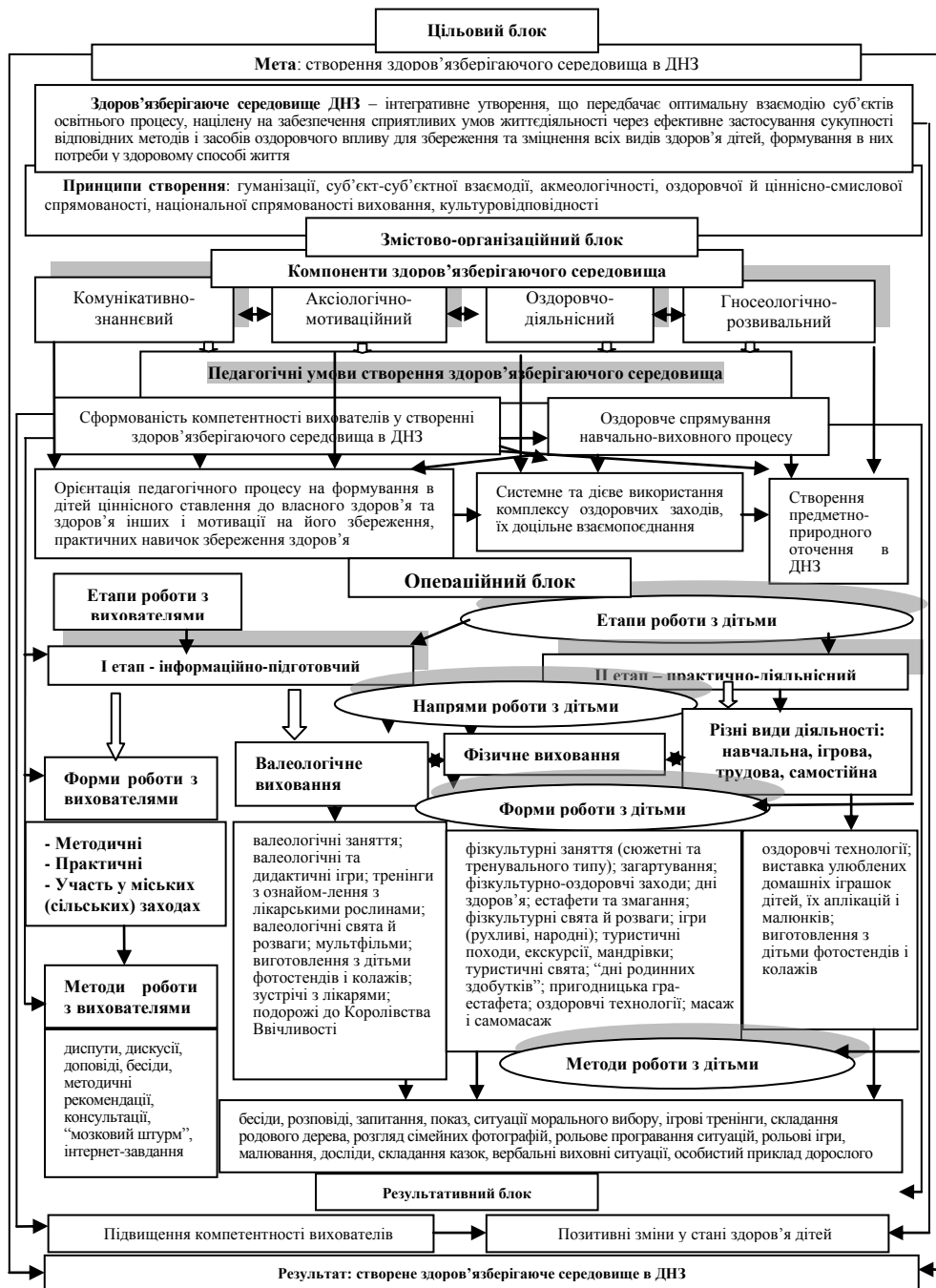

Рис. Модель реалізації педагогічних умов створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ

Друга педагогічна умова (оздоровче спрямування навчально-виховного процесу) реалізувалась шляхом формування в дорослих усвідомленого позитивного ставлення до дітей (акцентувалося на проявах ніжності, уважності, чуйності та турботи, поваги тощо, пропонувалося вживання pestливих суфіксів та імен в атмосфері, наближеній до сімейної), комплексної роботи під час проведення різних занять з дітьми. Суть роботи полягала у постійній зміні дітьми статичного положення на динамічне, застосуванні оздоровчих технологій (психогімнастики, рефлексотерапії, фітбол-гімнастики, гімнастики для очей, постави, дихальної, пальчикової тощо), самомасажу, різноманітних завдань (наприклад, на заняттях з математики замість плескання в долоні під час лічби практикувалася зміна положення тіла із положення сидячи в положення стоячи з виконанням присідань або підстрибувань на місці за кількісними показниками).

Одночасно з підготовкою вихователів, така робота з дітьми сприяла покращенню їх уваги на заняттях, настрою, самопочуття, знімала втому в м'язах, підвищувала розумову працездатність, а отже, зміцнювала фізичне й психічне здоров'я дошкільників.

Третя педагогічна умова (орієнтація педагогічного процесу на формування в дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших і мотивації на його збереження, практичних навичок збереження здоров'я) забезпечувалася шляхом формування в дітей сукупності знань, практичних умінь і навичок зі збереження здоров'я, створення позитивного емоційного мікроклімату в групі з урахуванням процесів адаптації дітей (до умов ДНЗ, до фізичного та навчального навантаження, після хвороби й вихідних тощо), систематичної роботи з дітьми щодо збереження та зміцнення здоров'я, формування в них ціннісно-мотиваційних установок і практичних навичок. Методами роботи з дітьми визначено: метод організації ситуацій морального вибору, морально-етичні бесіди, участь у дослідах, малювання, розповіді, запитання, розгляд сімейних фотографій, ігрові тренінги, рольове програвання ситуацій, рольові ігри, складання казок, ігри-загадки, логічні завдання, читання художньої літератури, вербальні виховні ситуації, бесіда-тренінг, малі жанри фольклору (прислів'я, приказки, загадки).

Формами роботи обрано: валеологічні заняття, валеологічні та дидактичні ігри, тренінги з ознайомлення із лікарськими рослинами, валеологічні свята й розваги, перегляд мультфільмів, зустрічі з лікарями (педіатром, стоматологом та окулістом), виготовлення фотостендів і колажів "Родинне дерево", "Сімейні традиції оздоровлення", подорожі до Королівства Ввічливості.

Практично-діяльнісний етап формувального експерименту передбачав реалізацію другої, четвертої та п'ятої педагогічних умов, однак провідною була друга (оздоровче спрямування навчально-виховного процесу).

Друга педагогічна умова на цьому етапі реалізувалася шляхом формування в дорослих усвідомленого позитивного ставлення до дітей

аналогічно попередньому етапу; проведення комплексної роботи з дітьми під час занять (зміна положення тіла, стеження за поставою, застосування оздоровчих технологій, інтерактивних звернень до всіх дітей, вияв поваги до їх думок); забезпечення достатньої рухової активності дітей; проведення всіх запланованих оздоровчих заходів, форм роботи з дітьми протягом дня тощо.

Реалізація четвертої педагогічної умови (системне та дієве використання комплексу оздоровчих заходів, їх доцільне взаємопосидання) передбачала обов'язкове дотримання санітарно-гігієнічних вимог (розпорядку дня, гігієни тіла дитини, меблів, обладнання, інвентарю, іграшок, приміщень і території ДНЗ); організацію збалансованого харчування; системне запровадження в навчально-виховний процес фізкультурно-оздоровчих заходів, різних форм роботи з дітьми протягом дня; оптимальне застосування оздоровчих технологій; забезпечення раціонального навчального навантаження та доцільне його поєднання з руховою активністю й практично-оздоровчою діяльністю, загартування (обтирання рукавичкою, контрастні ванночки).

Передбачалося також доцільне поєднання між собою традиційних і нетрадиційних засобів з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини (стану здоров'я, зокрема схильності до алергії, антропометричних показників, періодичності захворювань). Застосовувалися такі методи, як-от: показ, пояснення, бесіди, розповіді, заохочення, схвалення, запитання, показ малюнків, ігровий метод, особистий приклад дорослого, малі жанри фольклору (прислів'я, приказки, загадки). Дієвими формами виявилися фізкультурні заняття (сюжетні, тренувального типу); загартування; фізкультурно-оздоровчі заходи; дні здоров'я, естафети та змагання; фізкультурні свята й розваги; ігри (рухливі, народні); туристичні походи, екскурсії, мандрівки; туристичні свята; пригодницька гра-змагання; “дні родинних здобутків”; оздоровчі технології (ароматерапія, фітотерапія, кольоротерапія, арт-терапія, музикотерапія, піскова терапія, фітбол-гімнастика, фітбол-казка, психогімнастика, звукова, імунна, дихальна гімнастика); масаж і самомасаж.

П'ята педагогічна умова (створення предметно-природного оточення в ДНЗ) упроваджувалася через забезпечення як вихователями, так і з залученням самих дітей відповідного предметного та природного оточення: достатньої кількості фізкультурного обладнання та інвентарю, розвивальних куточків (для занять спортом, настільних ігор, сюжетно-розвивальних ігор, образотворчої діяльності, пізнання оточуючого тощо), куточків природи (рослини, тварини); естетичне оформлення групової кімнати, спальні, роздягальні, спортивної та музичної зал, коридорів, медичного кабінету, території ДНЗ.

Методами роботи обрано: показ, пояснення, бесіди, заохочення, запитання, малювання, особистий приклад дорослого. Дієвість довели такі форми роботи: спільний з дітьми догляд за рослинами, тваринами; створення виставок улюблених домашніх іграшок дітей, аплікацій і малюнків; виготовлення з дітьми фотостендів і колажів “Наше життя в садочку”, “Я

прийшов у садок” (з фотографіями вихованців), “Ми турбуємося про хворого”, спільна діяльність з оформлення куточку природи, виготовлення ящиків з піском для ігор, ящиків з різним наповненням для ходьби (галька, каштани, пісок, дерев’яне, м’яке, жорстке покриття), ящиків з різним наповненням (квасоля, горіхи, горох) для масажу кистей рук і розвитку дрібної моторики, доріжок здоров’я; естетичне оформлення ДНЗ.

Ефективність педагогічних умов створення здоров’язберігаючого середовища в ДНЗ перевірялась шляхом аналізу змін у рівнях його побудови, передусім динаміки стану здоров’я дітей, і у сформованості компетентності вихователів з його створення. Встановлено, що ґрунтовна підготовка вихователів до реалізації педагогічних умов і впровадження моделі зумовила позитивні зміни в рівнях створеного здоров’язберігаючого середовища ДНЗ.

Контрольним замірюванням виявлено істотні зрушення у рівнях означеного середовища (табл.).

Таблиця

Динаміка створення здоров’язберігаючого середовища в ЕГ і КГ

Критерії	Рівні	До експерименту, %		Після експерименту, %		Динаміка, %	
		ЕГ (n=200)	КГ (n=202)	ЕГ (n=200)	КГ (n=202)	ЕГ	КГ
Когнітивний	Низьк.	29,0	29,1	1,0	16,2	-28,0	-12,9
	Середн.	54,7	54,9	19,9	51,3	-34,8	-3,6
	Висок.	16,3	16,0	79,1	32,5	62,8	16,5
Мотиваційно-діяльнісний	Низьк.	26,5	27,5	1,1	21,7	-25,4	-5,8
	Серед.	48,9	47,8	19,1	42,9	-29,8	-4,9
	Висок.	24,6	24,7	79,8	35,4	55,2	10,7
Результативний	Низьк.	17,1	16,4	6,2	19,9	-10,9	3,5
	Середн.	66,0	63,7	24,8	43,6	-41,2	-20,1
	Висок.	16,9	19,9	69,0	36,5	52,1	16,6
Середнє арифметичне	Низьк.	24,2	24,3	2,8	19,3	-21,4	-5,0
	Середн.	56,5	55,5	21,2	45,9	-35,3	-9,6
	Висок.	19,3	20,2	76,0	34,8	56,7	14,6

Так, кількість дітей з високим рівнем в ЕГ збільшилася до 76,0 %, у КГ – до 34,8 %; число дітей із середнім рівнем зменшилося до 21,2 % в ЕГ, у КГ – до 45,9 %; кількість дітей з низьким рівнем, відповідно, зменшилася до 2,8 % в ЕГ і 19,3 % у КГ.

Контрольний зріз засвідчив ефективність роботи з вихователями щодо створення здоров’язберігаючого середовища в ДНЗ, зокрема домінування високого рівня сформованості компетентності вихователів ЕГ, у той час як у КГ переважали низький і середній рівні.

Вихователі ЕГ з високим рівнем більш усвідомлено ставилися до проблеми, виявляли креативність у виборі ефективних механізмів створення середовища, активно застосовували різні фізкультурно-оздоровчі заходи, у

тому числі й оздоровчі технології. Високий рівень компетентності продемонстрували 62,9 % вихователів ЕГ, 18,5 % вихователів КГ; середній рівень виявлено в 18,3 % вихователів ЕГ, без змін у КГ – 34,2 %; низький рівень – 18,8 % в ЕГ, 47,3 % у КГ.

Вірогідність результатів підтверджено застосуванням коефіцієнта лінійної кореляції за Пірсоном, що дало змогу зіставити емпіричні розподіли в ЕГ і КГ на констатувальному та формуальному етапах експерименту. Порівняльні обчислення свідчать, що відмінності рівнів створеного здоров'язберігаючого середовища ЕГ не випадкові, а є результатом упровадження педагогічних умов. Це дало підстави для висновку про ефективність обґрунтованих і впроваджених педагогічних умов створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до вирішення проблеми створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ. Отримані результати засвідчили вирішення поставлених завдань дисертаційного дослідження й дали підстави для таких висновків:

1. Проблема збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку є досить актуальною і недостатньо вивченою. Шляхом теоретичного аналізу уточнено сутність здоров'язберігаючого середовища ДНЗ як інтегративного утворення, що передбачає оптимальну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, націлену на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності через ефективне застосування сукупності відповідних методів і засобів оздоровчого впливу для збереження та зміцнення всіх видів здоров'я дітей, формування в них потреби у здоровому способі життя.

Основними суб'єктами здоров'язберігаючого середовища дошкільного навчального закладу є вихованці та вихователі.

2. Розкрито структурні компоненти здоров'язберігаючого середовища, якими визначено комунікативно-знанневий, аксіологічно-мотиваційний, оздоровчо-діяльнісний, гносеологічно-розвивальний.

Створення здоров'язберігаючого середовища має на меті збереження та зміцнення всіх видів здоров'я, надання дошкільникам необхідних знань, практичних умінь і навичок зміцнення здоров'я, навчання їх спілкування й формування у процесі спілкування ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших і мотивації на його збереження.

Враховувалось, що змістове наповнення здоров'язберігаючого середовища зумовлюється діяльністю суб'єктів (дітей і вихователів) і предметно-природним оточенням, що позначається на змісті кожного з компонентів.

3. Згідно зі структурою здоров'язберігаючого середовища визначено критерії та відповідні показники, які відображають характеристики здоров'я дітей як суб'єктів середовища, – когнітивний: наявність у дітей знань,

практичних умінь і навичок у сфері збереження й зміцнення здоров'я; усвідомлення важливості доброзичливих взаємин; активність дітей у оволодінні новими знаннями стосовно означеної сфери; мотиваційно-діяльнісний: наявність позитивного емоційного мікроклімату в групі; активність дітей у фізкультурно-оздоровчих заходах і створенні предметно-природного оточення; вмотивованість дітей до практичної реалізації здобутих знань, умінь і навичок оздоровлення у власній життєдіяльності; результативний: позитивна динаміка фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я; задовільний рівень фізичного розвитку, схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) створеного здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ.

За результатами констатувального експерименту встановлено домінування низького та середнього рівнів сформованості компетентності вихователів ЕГ і КГ у створенні здоров'язберігаючого середовища. Зіставленням отриманих результатів констатувального етапу дослідження підтверджено відповідність між рівнем створеного здоров'язберігаючого середовища, що виявляється у характеристиках здоров'я вихованців ДНЗ, і компетентністю вихователів щодо його створення.

4. Обґрунтовано комплекс педагогічних умов створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ: сформованість компетентності вихователів у створенні здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ; оздоровче спрямування навчально-виховного процесу; орієнтація педагогічного процесу на формування в дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших і мотивації на його збереження, практичних навичок збереження здоров'я; системне та дієве використання комплексу оздоровчих заходів, їх доцільне взаємопоседнання; створення предметно-природного оточення в ДНЗ.

Підтверджено, що педагогічні умови дієво впроваджуються за дотримання принципів створення здоров'язберігаючого середовища: гуманізації, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, акмеологічності, ціннісно-сислової й оздоровчої спрямованості, національної спрямованості виховання й культуровідповідності.

Змодельовано процес реалізації педагогічних умов створення здоров'язберігаючого середовища (цільовий, змістово-організаційний, операційний, результативний блоки).

Доведено доцільність поетапного впровадження педагогічних умов (інформаційно-підготовчий і практично-діяльнісний етапи) з визначенням базової (сформованість компетентності вихователів у створенні здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ) та провідної (оздоровче спрямування навчально-виховного процесу) педагогічних умов.

Дієвими методами роботи виявилися такі: з вихователями – диспути, дискусії, доповіді; ефективними формами: лекції-консультації, педагогічні читання, засідання творчих груп, майстер-класи, семінари-практикуми, тренінгові заняття; з дошкільниками – метод організації ситуацій морального вибору, морально-етичні бесіди, участь у дослідях, вербальні виховні

ситуації; ефективними формами – валеологічні заняття, сюжетні фізкультурні заняття, тренінги з ознайомлення з лікарськими рослинами, виготовлення фотостендів і колажів “Родинне дерево”, “Сімейні традиції оздоровлення”, “Наше життя в садочку”, “Я прийшов у садок” (з фотографіями дітей), “Ми турбуємося про хворого”, пригодницька гра-змагання, оздоровчі технології, спільна діяльність з оформлення куточку природи.

Зафіксовано істотну позитивну динаміку рівнів створеного здоров’язберігаючого середовища за характеристиками здоров’я дітей в ЕГ і незначну – в КГ. Експериментально підтверджено ефективність обґрунтованих педагогічних умов створення здоров’язберігаючого середовища в ДНЗ. Достовірність та валідність отриманих результатів підтверджено методами математичної статистики (коефіцієнт лінійної кореляції за Пірсоном).

Дисертація не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. *Перспективним* є розроблення змісту здоров’язберігаючого середовища в різних типах навчальних закладів, підготовка педагогів у напрямі збереження здоров’я дітей різного віку.

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано* впровадити в освітній процес ВНЗ і практику ДНЗ програми підготовки вихователів до створення здоров’язберігаючого середовища; у навчально-виховний процес ДНЗ – сукупність форм і методів роботи з дітьми дошкільного віку для збереження та зміцнення всіх видів їх здоров’я.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Лісневська Н. В. Здоров’язберігаючі технології фізичного виховання / Н. В. Лісневська // Вісник ГДПУ. Серія : Педагогічні науки. – Глухів, 2009. – Вип. 14. – С. 164–167.
2. Лісневська Н. В. Сутність здоров’язберігаючого середовища та важливість його створення в дошкільному навчальному закладі / Н. В. Лісневська // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету : Педагогічні науки. – Бердянськ, 2010. – № 3. – С. 52–57.
3. Лісневська Н. В. Дитячий туризм у системі оздоровлення дітей дошкільного віку / Н. В. Лісневська // Вісник ГДПУ. Серія : Педагогічні науки. – Глухів, 2010. – Вип. 16. – С. 157–161.
4. Лісневська Н. В. Здоров’язберігаючі технології у фізичному вихованні дітей дошкільного віку / Н. В. Лісневська // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – № 5 (264) березень. – Ч. II. – Луганськ, 2013. – С. 149–155.
5. Курок О. І. Рухова активність дітей дошкільного віку як необхідна складова здоров’язберігаючого середовища в ДНЗ / О. І. Курок,

Н. В. Лісневська // ГДПУ. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 24. – Глухів, 2014. – С. 100–106.

6. Лісневська Н. В. Роль вихователя у формуванні, збереженні та зміцненні здоров'я дітей дошкільного віку / Н. В. Лісневська // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць. – Слов'янск, 2011. – Вип. LVIII, ч. II. – С. 174–181.

7. Лісневська Н. В. Використання тренажерів і тренажерних пристроїв у системі фізичного виховання дітей дошкільного віку з метою їх оздоровлення / Н. В. Лісневська // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: зб. наук. праць. – Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 20. – С. 89–93.

Статті у зарубіжних виданнях

8. Лісневська Н. В. Особливості використання сучасних оздоровчих технологій у фізичному вихованні дітей дошкільного віку з метою збереження їх здоров'я / Н. В. Лісневська / Етнопедагогіка: история и современность: материалы Международ. науч.-практ. конференции (Мозир, 17–18 октября 2013) / УОМГПУ им. И. П. Шамякина. – Мозир, 2013. – С. 215–217.

9. Лісневська Н. В. Створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі на основі його компонентів / Н. В. Лісневська // French Journal of Scientific and Educational Research. – Paris: Paris University Press, 2014. – Vol. 2, No. 2 (12), July-December. – P. 338–343 (1075 p.).

Монографії

10. Лісневська Н. В. Аналіз вітчизняних та зарубіжних технологій фізичного виховання дітей дошкільного віку / Н. В. Лісневська // Система підготовки майбутніх вихователів до фізичного виховання дітей дошкільного віку: монографія. – Глухів: РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. – Ч. 1. – С. 74–81.

11. Лісневська Н. В. Підготовка майбутніх вихователів до створення здоров'язберігуючого середовища в ДНЗ / Н. В. Лісневська // Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу: монографія / [О. І. Курок, Г. П. Барсуковська, Н. М. Гордій та ін.] під заг. ред. О. І. Курка. – Глухів: РВВ Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2015. – С. 71–85.

Статті у збірниках наукових праць

12. Лісневська Н. В. Педагогічні умови створення здоров'язберігуючого середовища в дошкільному навчальному закладі / Н. В. Лісневська // Сборник научных трудов SWorld. – Педагогика, психология и социология. – Иваново: МАРКОВА АД, 2013. – Вып. 4, т. 18. – С. 6–14.

13. Лісневська Н. В. Модель створення здоров'язберігуючого середовища в дошкільному навчальному закладі / Н. В. Лісневська // Сборник

научных трудов SWorld. – Педагогика, психология и социология. – Иваново : МАРКОВА АД, 2014. – Вып. 1, т. 15. – С. 56–62.

14. Лісневська Н. В. Аналіз рівнів створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі / Н. В. Лісневська // Сборник научных трудов SWorld. – Педагогика, психология и социология. – Иваново : МАРКОВА АД, 2014. – Вып. 1, т. 16. – С. 20–26.

АНОТАЦІЇ

Лісневська Н. В. Педагогічні умови створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена проблемі створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі.

Уточнено сутність здоров'язберігаючого середовища ДНЗ як інтегративного утворення, що передбачає оптимальну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, націлену на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності через ефективне застосування сукупності відповідних методів і засобів оздоровчого впливу для збереження та зміцнення всіх видів здоров'я дітей, формування в них потреби у здоровому способі життя. Розкрито структурні компоненти здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ: комунікативно-знаннєвий, аксіологічно-мотиваційний, оздоровчо-діяльнісний, гносеологічно-розвивальний.

Визначено критерії (когнітивний, мотиваційно-діяльнісний, результативний), показники та схарактеризовано рівні створеного здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ (високий, середній, низький).

Виокремлено принципи створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі.

Обґрунтовано комплекс педагогічних умов створення здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ: сформованість компетентності вихователів у створенні здоров'язберігаючого середовища в ДНЗ; оздоровче спрямування навчально-виховного процесу; орієнтація педагогічного процесу на формування в дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших і мотивації на його збереження, практичних навичок збереження здоров'я; системне та дієве використання комплексу оздоровчих заходів, їх доцільне взаємопоєднання; створення предметно-природного оточення в ДНЗ.

Ключові слова: здоров'язберігаюче середовище, здоров'язбереження, компоненти, педагогічні умови, модель, рівні, критерії, показники.

Лисневская Н. В. Педагогические условия создания здоровьесохраняющей среды в дошкольном образовательном учреждении. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена проблеме создания здоровьесохраняющей среды в дошкольном образовательном учреждении.

Уточнена сущность здоровьесохраняющей среды дошкольного образовательного учреждения как интегративного образования, предусматривающего оптимальное взаимодействие субъектов образовательного процесса, нацеленное на обеспечение благоприятных условий жизнедеятельности на основе эффективного применения методов и средств оздоровительного влияния для сохранения и укрепления всех видов здоровья детей, формирования у них потребности в здоровом способе жизни.

Определены компоненты здоровьесохраняющей среды: коммуникативно-познавательный, аксиологично-мотивационный, оздоровительно-деятельностный, гносеологично-развивающий.

Разработаны педагогические условия создания здоровьесохраняющей среды в ДОУ: сформированность компетентности воспитателей в создании здоровьесохраняющей среды в ДОУ; оздоровительная направленность учебно-воспитательного процесса; ориентация педагогического процесса на формирование у детей ценностного отношения к собственному здоровью и здоровья других и мотивации на его сохранение, практических навыков сохранения здоровья; системное и действенное использование комплекса оздоровительных мероприятий, их целесообразное взаимосочетание; создание предметно-природного окружения в ДОУ.

Выделены принципы создания здоровьесохраняющей среды в дошкольном образовательном учреждении: гуманизации, субъект-субъектного взаимодействия, акмеологичный, оздоровительной и ценностно-смысловой направленности, национальной направленности воспитания и культуросоответствия.

Определены критерии и показатели (когнитивный: наличие у детей знаний, практических учений и навыков в сфере сохранения и укрепления здоровья; осознание важности доброжелательных отношений; активность детей в овладении новыми знаниями относительно выделенной сферы; мотивационно-деятельностный: наличие позитивного эмоционального микроклимата в группе; активность детей в физкультурно-оздоровительных мероприятиях и создании предметно-природного окружения; мотивированность детей к практической реализации полученных знаний, умений и навыков оздоровления в собственной жизнедеятельности; результативный: позитивная динамика физического, психического, духовного и социального здоровья; удовлетворительный уровень физического развития), уровни созданной здоровьесохраняющей среды в ДОУ.

Для определения уровня созданной здоровьесохраняющей среды в ДОУ исследовалось наличие у старших дошкольников знаний, практических умений и навыков оздоровления, их реализация в повседневной жизни, активность в физкультурно-оздоровительных мероприятиях, состояние здоровья, физическое развитие, частота хронических и простудных заболеваний на протяжении года, а также компетентность воспитателей в создании здоровьесохраняющей среды и предметно-природное окружение в ДОУ.

Предложена модель реализации педагогических условий создания здоровьесохраняющей среды.

Выделены этапы создания здоровьесохраняющей среды в ДОУ (информационно-подготовительный, практически-деятельный), направления, методы и формы работы с воспитателями и детьми.

Ключевые слова: здоровьесохраняющая среда, здоровьесохранение, компоненты, педагогические условия, модель, уровни, критерии, показатели.

N. V. Lisnevska. Pedagogical Conditions of Creating Healthy Environment in Preschool Educational Institutions. – Printed as manuscript.

The dissertation for a scientific degree of PhD in Pedagogy in speciality 13.00.08 – Preschool Pedagogy. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis deals with the problem of creating healthy environment in preschool educational institutions.

The essence of the concept “healthy environment of PEI” is specified as an integrative formation that implies an optimum interaction of subjects of educational process aimed at favorable conditions of life through the effective application of the corresponding set of methods and means for wellness effects on the preservation and strengthening of all types of children's health, the formation of their needs in a healthy way of life.

Structural components of healthy environment in PEI are clarified: communicative cognitive, axiologically-motivational, wellness and activity, epistemologically- developmental.

Criteria (cognitive, motivational and active, productive), indicators and levels of created healthy environment in PEI are described (high, medium, low).

The principles of creating healthy environment in pre-school educational institutions are defined.

The complex of pedagogical conditions of creation of healthy environment in PEI is substantiated: formation of competence of teachers in creating the healthy environment in PEI; health direction of the educational process; orientation of pedagogical process on the formation of children's value attitude to their own health and health other and motivation for its safekeeping, practical skills for the preservation of health; systematic and effective use of recreation activities, their appropriate combination among themselves; the establishment of the natural subject environment in PEI.

Keywords: healthy environment, health keeping, components, pedagogical conditions, model, levels, criteria, indicators.

Підп. до друку 25.10.2016.
Формат 60x84/16. Умов. друк. арк. 1,9. Тираж 120 пр. Зам. №3038
Облік.-вид. арк. 1,09. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Видавництво Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка.
41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Києво-Московська, 24,
тел/факс (05444) 2-33-06.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи СМв №046 від 16 червня 2014 року

Видруковано у редакційно-видавничому відділі
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка.
41400, м. Глухів, Сумська обл., вул. Києво-Московська, 24,
тел/факс (05444) 2-33-06.